

R E C E N Z J E   –   O M Ó W I E N I A

ROCZNIKI NAUK SPOŁECZNYCH
Tom XXXIII, zeszyt 2 – 2005

Stanisław L i t a k, *Historia wychowania. Podręcznik akademicki*, t. 1: *Do wielkiej rewolucji francuskiej*, Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy – Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” 2004, ss. 244.

Podręcznik stanowi owoc wieloletnich doświadczeń pedagogicznych Autora, związanego studiami, pracą dydaktyczną i badaniami z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. W książce wykorzystał on wyniki nie tylko badań własnych z dziedziny szkolnictwa, ale również historyków polskich, angielskich, francuskich i niemieckich. W zestawionej (w wyborze) bibliografii znalazło się 68 pozycji. Jak dotąd, nie było takiego podręcznika uwzględniającego najnowsze badania polskie i zagraniczne, a zarazem przywołującego liczne źródła ikonograficzne i różnego rodzaju ilustracje.

Książka jest syntetycznym opracowaniem dziejów wychowania od starożytnego Egiptu i Bliskiego Wschodu, poprzez wychowanie w Grecji, Rzymie, a następnie w okresie średniowiecza, odrodzenia i humanizmu, reformacji, oświecenia w Europie, do charakterystyki myśli pedagogicznej wielkiej rewolucji francuskiej. Autor pojmuje historię wychowania przede wszystkim jako „dzieje myśli pedagogicznej oraz dzieje różnych form wychowania i kształcenia, jak też historię instytucji do tego powołanych”. Inaczej mówiąc, ukazał on panoramę myśli pedagogicznej i historię instytucji dydaktyczno-wychowawczych, poczynając od starożytnej Sparty do przełomowej działalności Jana Henryka Pestalozziego (1746-1827) w zakresie upowszechnienia szkolnictwa elementarnego. Ten długi okres został ujęty w 18 rozdziałach. Od rozdziału szóstego, dotyczącego edukacji w średniowieczu, Autor naświetla problematykę wychowania i rozwój szkolnictwa w Polsce. Stosunkowo dużo miejsca poświęca polskim pedagogom epoki odrodzenia i oświecenia, zakonowi prowadzącym szkoły, szkolnictwu protestanckiemu oraz wszystkim typom szkół działającym w XVII-XVIII wieku w Rzeczypospolitej (uniwersytety i ich filie, kolegia zakonne, studia i seminaria przeznaczone dla kształcenia duchowieństwa).

W przystępny sposób w książce zostały scharakteryzowane reformy szkolnictwa pijarskiego (działalność o. Stanisława Konarskiego) i jezuickiego w XVIII wieku, które przygotowały dzieło i ludzi tworzących Komisję Edukacji Narodowej. Przy omawianiu działalności Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych zabrakło stwierdzenia, że podręczniki wyłaniano drogą konkursów, ogłaszanych w Polsce i za granicą.

Warto podkreślić, że omawiając poszczególne okresy, Autor nie pominął zagadnienia wychowania dziewcząt zarówno w Polsce, jak i w innych krajach.

W małym stopniu zastosowana została w podręczniku metoda kartograficzna. Mapami zilustrowano jedynie trzy zagadnienia dotyczące szkolnictwa: uniwersytety średniowieczne w Europie (s. 65-66), rozmieszczenie w Rzeczypospolitej kolegiów jezuickich w latach 1759-1772 (s. 146) i kolegiów pijarskich w 1772 (s. 148). Zabrakło mapy obrazującej szkolnictwo Komisji Edukacji Narodowej. Są natomiast mapy przedstawiające położenie starożytnego Egiptu (s. 14), Mezopotamii (s. 16), starożytnej Grecji (s. 21), zasięg Imperium Rzymskiego (s. 36).

Treść podręcznika w istotny sposób wzbogacają liczne i starannie dobrane ilustracje, pochodzące ze zbiorów Biblioteki Naukowej Księży Jezuitów w Krakowie. Spełniają one funkcje ilustrujące (pedagogów, władców, założycieli szkół i zakonów nauczających, twórców kierunków filozoficznych, frontony budynków szkolnych, uniwersytetów i kolegiów zakonnych), ale również przybliżają realia epoki (pokazują skryptoria i urzędników drukarni, sale szkolne i uniwersyteckie, wnętrza parlamentu we Francji) czy nawet dają pogląd na temat sposobu, w jaki ukazywano nauczycieli i profesorów, a także uczniów, studentów, siostry zakonne na przestrzeni wieków. W podręczniku zapoznajemy się z dość obszerną ikonografią: ucznia i uczennicy, studenta i profesora, wnętrza klas szkolnych i sal uniwersyteckich (w różnych epokach). Są tu również zamieszczone reprodukcje pierwszych stron dzieł wybitnych pedagogów, ważniejszych podręczników szkolnych, programów nauczania.

Zebrany w książce obszerny materiał ikonograficzny wzbogaca w znacznym stopniu treść podręcznika, przybliża postaci pedagogów i uczniów, daje wyobrażenie o wielkości szkół parafialnych, kolegiów, akademii i uniwersytetów. Wszystkie wspomniane typy ilustracji są bardzo dobrej jakości, zachowują czytelność, pomimo zmniejszenia ich rzeczywistych rozmiarów, w czym zasługi ma Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy w Krakowie. Odpowiednio dobrane i zreprodukowane materiały ikonograficzne stały się istotną częścią składową podręcznika.

Słowa najwyższego uznania za tę książkę należą się zarówno Autorowi, jak i Wydawnictwu Apostolstwa Modlitwy. Z tym większą niecierpliwością oczekujemy drugiego tomu *Historii wychowania*, obejmującego burzliwy okres do czasów współczesnych. Z zapowiedzi zamieszczonej na ostatniej stronie publikacji dowiadujemy się, że ukaże się on wkrótce, nakładem tego samego wydawnictwa. Jego autorami są profesorowie Jan Draus i Ryszard Terlecki.

*Dr hab. Piotr Paweł Gach, prof. KUL
kierownik Katedry Historii Wychowania w Instytucie Pedagogiki KUL*